

2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİNİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ VE ÜLKELER ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

Metin AKTAŞ*

Bünyamin ŞEN**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2008 global ekonomik krizinin önceden tahmin edilmesini sağlayan öncü göstergeleri tespit etmeye çalışmaktır. Bu amaca yönelik olarak, Türkiye, ABD, İngiltere, Yunanistan ve İtalya ülkelerinin 2005-2011 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak trend analiz yöntemi ile araştırma yapıldı. Analizde, literatürde yaygın olarak kullanılan kriz uyarı göstergelerinden toplam yatırımlar/Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), mal ve hizmet ihracatındaki artış, işsizlik oranı, cari fiyatlarla kişi başına GSMH, yıllık enflasyon oranı, cari açık/GSMH ve toplam dış borç (kamu+özel)/GSMH göstergelerindeki değişimler incelendi. Analizin sonuçları, kişi başına GSMH ve cari açık/GSMH hariç diğer bütün oranların kriz uyarı göstergeleri olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Global Ekonomik Kriz, Öncü Göstergeler.

JEL Kodu: G01, Q02

LEADING INDICATORS OF THE 2008 GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND AN APPLICATION ON THE COUNTRIES

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the leading indicators which are able to predict 2008 global economic crisis beforehand. For this pupose, a research has been carried out by using yearly data of Turkey, Uneted States, United Kingdom, Italy and Greece for the period of 2005-2011 and the trend analysis method. In the analysis, change of the total investment/Gros Domestic Product (GDP), volume of exports of goods and services, unemployment rate, GDP per capita (current prices), inflation rate, current deficit/GDP, total exterior public and private debt/GDP have been examined. Results of the analysis have shown that all af the leading indicators used in the analysis can be used as leading indicators of the 2008 global economic crisis except GDP per capita and current deficit/GDP.

Keywords: Gobal Economic Crisis, Leading Indicators.

JEL Code: G01, Q02

GİRİŞ

Global ekonomik krizlerin ülke ekonomilerine büyük kayıplar verdiğini yapılan araştırmalar göstermektedir. ABD’de borsanın çöküşü ile ortaya çıkan ve yaklaşık 50 milyon insanın işsiz kalmasına, dünya üretiminin ve ticaretinin %40-60 azalmasına ve tarım ürünlerindeki fiyatların %40-60 azalmasına neden olan 1929 dünya ekonomik krizinin ekonomik sonuçları çok ağır olmuştur. Bu krizin temel nedeninin dünyadaki talep daralması olduğu belirtilmekle beraber, bankaların kötü yapılanmış olması ve hükümetin gerekli önlemleri almaması gibi nedenler de ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, bu ekonomik

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe/Finansman Anabilim Dalı, maktas@nigde.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe/Finansman ABD.

krizin önceden tahmin edilmiş ve gerekli tedbirlerin alınmış olması halinde, ekonomik kayıpların daha hafif atlatılabilmesi mümkün olabilecekti.

Dünyada faiz oranlarının ve döviz kurlarının serbest bırakılması yani serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile beraber ekonomik krizler de artmaya başladı. Bu krizlerden birisi ve global ölçekte en son yaşanan kriz olarak literatürde yerini alan 2008 yılı ekonomik krizi de bu süreç içerisinde gelişen bir krizdir. Bu kriz, ortaya çıkış sebebinin dünyadaki talep daralması olması ve önce ABD’de başlamış olması açısından 1929 ekonomik krizi ile benzerlik göstermektedir. Yaklaşık 10 yıl etkisi hissedilen 1929 ekonomik krizinden yola çıkarak, 2008 ekonomik krizinin de uzun süre etkisinin devam edebileceği söylenebilir.

Dünyadaki talep daralmasının sebep olduğu 2008 global ekonomik krizi ABD’de ortaya çıkan bir mortgage krizi olarak da bilinmektedir. Kriz yılı olan 2008 öncesinde mortgage kredileri aşırı karlı olduğundan bankalar alt gelir grubuna ödeme güçlerinin olup olmadığına bakmaksızın mortgage kredisi vermeye başladılar. Dünyadaki talep daralması neticesinde üretim azalmaya ve insanlar işlerini kaybetmeye başlayınca özellikle alt gelir grubu insanlar mortgage kredilerini geri ödeyemez duruma geldi, finansal sistem tıkanmaya ve ekonomik kriz etkilerini göstermeye başladı.

Krizlerin yaygınlaşması ve ülkeler üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirmesinden dolayı, krizlerin önceden tahmin edilmesine yönelik bir çok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda öncü göstergelerin belirlenerek krizlerin tahmin edilmesi ve olumsuz etkilerinin azaltılması için önceden gerekli önlemlerin alınması amaçlanmıştır. Tahmine yönelik bu çalışmalarda, diskriminant ve lojistik regresyon gibi analiz yöntemlerinin yanında trend analiz yöntemi de kullanılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye, ABD, İngiltere, İtalya ve Yunanistan’ın toplam yatırımlar/GSMH, mal ve hizmet ihracatındaki artış, işsizlik oranı, cari fiyatlarla kişi başına GSMH, yıllık enflasyon oranı, cari açık/GSMH ve toplam dış borç (kamu+özel)/GSMH göstergeleri 2005-2011 yılları arasında analiz edildi. 2008 yılı ekonomik krizini de içeren analiz döneminde ilgili ülkelerin bu değerlerindeki değişimler incelenerek hangi değerlerin kriz uyarı göstergesi olarak kullanılabilceği ortaya konmaya çalışıldı.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomik krizlerin etkileri ortaya çıktığı alanla sınırlı kalmayıp çevresine de yayılmaktadır. Gerek ülke ve gerekse işletmeler bazında çok büyük kayıplara yol açan bu krizlerin tahmin edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınarak etkisinin minimum seviyeye düşürülmesi için çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların temel amacı, krizler önceden tahmin edilebilir mi, eğer tahmin edilebilir ise hangi öncü göstergeler kullanılarak tahmin edilebilir sorularına cevap aramaktır. Yapılan bu çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

Karakayalı ve Sayın (2010) yaptıkları çalışmada, Öncü Göstergeler Yaklaşımı’ını esas alarak 2008 krizi öncesinde ekonomik göstergelerin nasıl bir değişim içinde olduklarını, Türkiye ekonomisi açısından öncü göstergelerle 2008 krizinin tahmin edilip edilemeyeceğini incelemişlerdir. Bu amaca yönelik olarak sinyal yaklaşımı ile 2002-2009 yılları arasında analiz yapmışlardır. Analiz sonucunda, sanayi üretim endeksinin ve yurtiçi kredi hacminin en iyi kriz öncü göstergeleri olduğunu belirtmişlerdir.

Karabıçak (2010) küresel krizleri tetikleyen nedenler ve küresel krizin Türkiye boyutu isimli çalışmasında, son yıllarda giderek artan ve neredeyse tüm ülkeleri etkisi

altına alan, ekonomik krizleri tetikleyen nedenler üzerinde durmuş ve bunları önleyecek mekanizmaları araştırmıştır. Krize neden olan faktörleri; dış ticaret açıkları, aşırı borçlanma gereği ve döviz rezervlerindeki azalma olarak belirtmiştir.

Komulainen and Lukkarila (2003) yaptıkları çalışmada, gelişmekte olan 31 ülkede finansal krizlerin sebeplerini 1980-2001 döneminde yaptıkları analiz ile incelemişlerdir. Probit model ve 23 makro ekonomik değişkenin kullanıldığı analiz sonucunda, krize maruz kalan ülkelerin daha çok borçlandıkları sonucuna varmışlardır.

Edison (2003) yaptığı çalışmasında finansal krizleri tahmin etmede kullanılabilir faaliyetlere dayalı bir erken uyarı sistemi geliştirmeyi amaçlamıştır. Cari hesap, semaye hesabı, reel ve finansal sektör göstergelerinin değişken olarak kullanıldığı 1970-1998 dönemine ait çalışma sonucunda verilerin aylık rapor edildiği ve 24 ay öncesinden krizin tahmin edildiği bir erken uyarı sistemi geliştirmiştir.

Barışık ve Tay (2010) makro ekonomik ve finansal verilere dayalı olarak kullandıkları logit model ile değişim gösteren ülkelerde ve gelişmekte olan piyasalarda finansal krizlerin tahmin edilip edilemeyeceğini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, değişim gösteren ülkelerde finansal krizler için önemli göstergelerin, reel döviz kuru, döviz rezervlerindeki değişim, enflasyon, cari açık ve doğrudan sermaye miktarı olduğu, gelişmekte olan piyasalarda ise finansal kriz için önemli göstergelerin kredi artışı, reel döviz kuru ve döviz rezervlerindeki değişim olduğu ortaya konmuştur.

Chauvet ve Dong (2004) yaptıkları çalışmada, Tayland, Endonezya ve Kore için para krizlerinin göstergelerini içeren bir dinamik faktör modeli kurmayı amaçlamışlardır. Aylık veriler ile yapılan analiz 1980-1999 dönemini kapsamaktadır. Finansal krizlerin tahmin edilmeye çalışıldığı modelde, Tayland için yurt içi krediler, net yabancı varlıklar, merkez bankasından kullanılan net özel banka kredileri ve tüketici fiyat endeksi göstergelerini, Endonezya için, M1 para arzı, net yabancı varlıklar, özel bankaların yabancı borçları ve devletin altın hariç resmi rezervleri göstergelerini ve Kore için, yurtiçi krediler, net yabancı varlıklar, özel banka kredileri ve tüketici fiyat endeksi göstergelerini kullanmışlardır.

Erkekoğlu ve Bilgili (2005) parasal krizlerin tahmin edilmesi çalışmasında, teorik modellerin ardından krizlerin ortaya çıkmasında öncü göstergelerin neler olabileceğini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, toplam rezervlerin borç servisine oranı, toplam rezervlerin ithalata oranı, büyüme oranı, toplam borç servisinin gayri safi milli gelire oranı ve toplam borç servisinin mal ve hizmet ihracatına oranı ile çok taraflı borç servisinin kamu ve kamu tarafından garanti edilen borç servisine oranı krizlerin öncü göstergeleri olarak bulunmuştur.

Oktar ve Dalyancı (2010) finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler isimli çalışmada, krizlerin genelde dünya ekonomisinde özel de ise gelişmekte olan ülkelerde 1990 sonrasında genel olarak iktisadi sorunların başında geldiğini savunmuşlardır. Çalışmada, Türkiye ekonomisindeki finansal krizleri probit model yardımıyla modellemek ve finansal krizlerin öngörülmesi ve önlenmesine yönelik politika önerileri geliştirmek amaçlanmıştır. Sonuç olarak, cari işlemler açığı, uluslararası rezervler, reel dolar kuru ve İMKB-100 deki değişimlerin kriz öncü göstergeleri olarak kullanılabilirliği belirtilmiştir.

Yıldırım (2010) 2008 yılı küresel ekonomi krizinin dünya ve Türkiye ekonomisine etkileri isimli makalesinde, 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ve yaygınlaşan Türkiye ekonomisini de etkileyen küresel ekonomik krizle ilgili çözüm yollarını araştırmıştır. Krizin

dünyada ve Türkiye’de ekonomik büyümeyi durdurduğunu, işsizliği artırdığını, dış ticareti olumsuz yönde etkilediğini ve ekonomilerin makro ekonomik dengelerini büyük ölçekte bozduğunu savunmuştur. Dolayısı ile bu göstergelerin kriz açısından önemli göstergeler olduğu ifade edilmiştir.

Yücel ve Kalyoncu (2010) finansal krizlerin öncü göstergeleri ve ülke ekonomilerini etkileme kanalları: Türkiye örneği isimli çalışmada, kriz geliyorum dermi sorusuna cevap aramışlardır. Yani krizlerin Türkiye ekonomisine hangi kanallardan yansıdığını çeşitli öncü göstergeler ışığında araştırmışlardır.

Bakıldı Karaçor ve Alptekin (2006) finansal krizlerin önceden tahmin yoluyla değerlendirilmesi: Türkiye örneği adındaki çalışmada, amaç olarak Türkiye ekonomisi için Kasım ve Şubat krizleri öncesi öncü göstergelerin nasıl bir hareketlenme içerisine girdiklerini gözlemleyerek, içinde bulunduğumuz konjonktürü projeksiyon yöntemiyle değerlendirmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, reel döviz kuru, M1 seviyesi, Yurtiçi krediler/GSYİH, Reel mevduat faiz oranı ve M2/Brüt uluslar arası rezervlerin bu krizler için öncü göstergeler olabileceği belirtilmiştir.

Bakıldı Çonkar ve Ata (2003) finansal krizleri önlemede kullanılabilir kriz oranlarının Türkiye açısından değerlendirilmesi isimli çalışmada, uluslararası finansal sistemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda piyasalarda kriz olgusunun ortaya çıkışı ve kriz sürecinin özelliklerine genel bir bakış açısı getirmişler ve Türkiye’nin kriz ortamına nasıl geldiğini 1996-2003 yılları verilerini ele alarak rakamlarla ortaya koymuşlardır. Ayrıca kriz sonrası dönemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda ülkenin krize olan mesafesini, cari açık/GSMH, kısa vadeli dış borç stoku/toplam dış borç stoku, kısa vadeli dış borç stoku/GSMH, döviz rezervleri/GSMH, bankaların takipteki alacakları/bankaların toplam kredileri oranları ile belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, 2001 yılı ekonomik krizi için, cari işlemler açığı, kısa vadeli borçlanmadaki artış ve döviz rezervleri içindeki kısa vadeli sermayenin artması ve geri dönmeyen kredilerdeki artış göstergelerinin öncü göstergeler olduğu belirtilmiştir.

Altıntaş ve Öz (2007) para krizlerinin sinyal yaklaşımı ile öngörülebilirliği: Türkiye uygulaması adlı çalışmada para krizlerinden etkilenen ülkelerde döviz rezervlerinde azalma, aşırı bir resesyon ve negatif büyüme oranları gözlendiğini, bu nedenle para krizlerinin öngörülmesini sağlayacak güvenilir öncü göstergelerin belirlenmesinin büyük yarar sağlayacağını savunmuşlardır. Böylelikle yöneticilerin, ülkenin döviz kuru sistemi üzerinde ortaya çıkabilecek baskıyı erken uyarı göstergelerini kullanarak önleyebileceğini belirtmişlerdir. Çalışmada, Türkiye’de 1994 ve 2001 para krizlerini sinyal yaklaşımıyla önceden tahmin etmeyi amaçlamışlardır. Analiz sonuçları, incelenen göstergelerin yaklaşık yüzde 67’sinin para krizlerinin ortaya çıkmasında sinyal verdiğini göstermiştir. Kullanılan 15 göstergedan 9 tanesinin anlamlı bulunduğu ve para krizleri için öncü gösterge olarak kullanılacakları ifade edilmiştir. Bu göstergeler önem sırasına göre, sanayi üretim endeksi, sermaye çıkışı, M2/ rezervler, GSMH (1987 sabit fiyatlarla), üretim artışı (sabit fiyatlarla), M1, IMKB 100 endeksi, 3 aylık mevduat faizi ve reel efektif döviz kurudur.

Doğan (2009) Türkiye ekonomisinde kriz öncü göstergeleri ve ikiz açık adlı çalışmasında, finansal krizlerin sık sık ortaya çıkmasının nedeni olarak ülkeye yatırım amaçlı gelmeyen ani ve şiddetli fon akımlarının gösterilmesine rağmen, ülkelerin uyguladıkları makroekonomik politikaların bu tür krizlerin yaşanmasında önemli bir payının olduğunu belirtmiştir. Türkiye’de yaşanan krizlerin nedenini yapısal sorunlar ve uluslararası sermaye hareketliliği olarak ikiye ayırıp, krizin öncü göstergelerini de yapısal

kaynaklı göstergeler ve uluslararası sermaye hareketliliğinden kaynaklı göstergeler olarak ikiye ayırıp incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, üretim endeksi, hisse senedi fiyatları, ödemeler dengesi ve bütçe açığı değişkenlerin kriz öncesinde krize neden olabilecek derecede değişme göstermiş oldukları ifade edilmiştir.

Turgut (2005) türleri nedenleri ve göstergeleriyle finansal krizler isimli çalışmasında, finansal kriz göstergelerinin cari açık/GSMH, bütçe açığı/GSMH, reel döviz kurundaki artış, merkez bankası döviz miktarındaki artış ve para arzındaki artış olduğunu belirtmiştir.

Gerni , Emsen ve Değer (2005) erken uyarı sistemleri yoluyla Türkiye'deki ekonomik krizlerin analizi çalışmasında, Türkiye ekonomisinde finansal liberalizasyon süreci ile ortaya çıkan faiz oranı-döviz kuru ilişkisinin kırılğan bir yapı oluşturduğu ve bu durumun ülkenin risk priminin yükselmesiyle birlikte ekonomik krizleri tetiklediğini ortaya koymuştur. Çalışmada Türkiye ekonomisinde krizlere öncü gösterge teşkil eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda, ulusal paranın aşırı bir şekilde değerlenmesinin ve sanayi üretim indeksindeki düşüşlerin kriz için öncü gösterge olabileceği ortaya konmuştur.

Turan (2011) Dünyadaki ve Türkiye'deki krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve ekonomik kalkınmaya etkisi isimli çalışmasında kirizi; önceden bilinmeyen, hesaba alınmayan, ya da öngörülmeleyen bazı gelişmelerin, makro düzeyde devlet, mikro düzeyde ise firmaları, dolayısıyla girişimcileri ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması olarak tanımlayıp günümüz Türkiye ekonomisinde; finansal krizlerle ilgili iki tür göstergeden bahsetmiştir. Bunlar ülke koşullarında yatırım riskinin arttığını gösteren ve bu nedenle finansal bir krizin doğacağı konusundaki beklentileri besleyen ön göstergeler ile yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren temel göstergelerdir. Bu finansal kriz göstergelerinin, ülkede döviz piyasasındaki reel kurun aşırı düzeyde değerlenmesi ve bankacılık sektörüne ait göstergelerden oluştuğunu ifade etmiştir.

Kibriçioğlu (2010) küresel finansal krizin Türkiye'ye etkileri çalışmasında güncel küresel finans krizinin özellikle 2008-2009 yıllarında Türkiye ekonomisine yaptığı etkilere dikkat çekmiştir. Bu amaçla, önce ABD'de 2006-2007'de ortaya çıkan konut piyasası krizinin bir yandan ülke içindeki, diğer yandan da küresel ekonomiye ve bu arada Türkiye ekonomisine yayılma kanalları üzerinde durmuştur. Daha sonra; ABD'de önce finansal, daha sonra ise reel sektör krizine dönüşen konut piyasası krizinin belirtilen kanallar yoluyla dünyanın geri kalan kısmına ve özellikle Türkiye'ye yayılma sürecini açıklamaya çalışmıştır. Türkiye'de özellikle 2008 ve 2009 yıllarında belirginleşen kriz göstergelerini inceledikten sonra, enflasyon, işsizlik, imalat sanayi üretim endeksi, hazinenin ağırlıklı yıllık bileşik faiz haddi, kamu kesimi borçlanma gereği/GSYİH, reel döviz kuru, toplam dış borç stokundaki artışlar ve imkb ulusal 100 endeksindeki artışlar öncü ekonomik göstergeleri ışığında, küresel ekonomi açısından yakın gelecekte ne gibi yeni riskler oluşabileceğine değinmiştir.

Konukman ve Türeli (2010) krizin Türkiye ekonomisine yansımaları ve geleceğe ilişkin düşünceler isimli çalışmasında, Türkiye ekonomisinin son 25 yıllık dönemi incelenmiş olup, iktisadi faaliyetlerin önemli ölçüde dalgalanmalar gösterdiği ve hızlı büyüme dönemlerinin finansal ve reel sektörlerde ortaya çıkan krizler ile ciddi biçimde kesintiye uğradığını görmüşlerdir. Ekonominin dalgalanmalarında, düşük yurtiçi tasarruf hacmi, 1980'li yıllarda sermaye birikiminde yaşanan zayıflama gibi nedenlerin yanında, 1989 yılında sermaye hareketlerinin kontrolsüz bir biçimde serbestleştirilmesi sonucunda

ekonominin artan ölçüde dış kaynaklara bağımlı bir yapıya dönüşmesinin oluşturduğu istikrarsızlığın önemli rol oynadığı savunulmuştur.

Buraya kadar özetlenmeye çalışılan araştırmalar, öncü göstergelerin kullanımı ile krizlerin önceden tahmin edilebileceğini ve dolayısıyla ülkelerin ve şirketlerin krizlerin yıkıcı etkilerine karşı gerekli tedbirleri alarak kendilerini kısmen de olsa güvence altına alabileceklerini göstermektedir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KULLANILAN VERİLER

Bu çalışmada yöntem olarak trend analiz yöntemi kullanılmaktadır. Ekonomik kriz ile ekonomik kriz öncü göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenirken, hem kriz öncesindeki ilişkilerin hem de kriz sonrasındaki ilişkilerin birlikte görülebildiği trend analiz yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

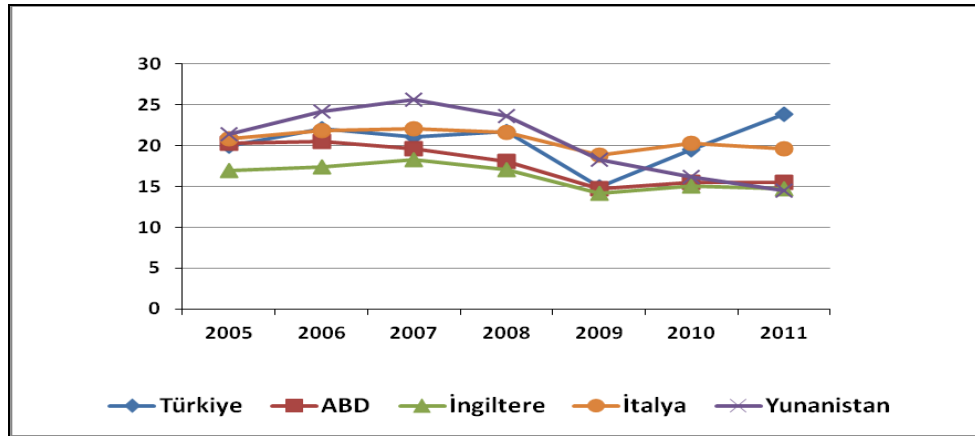
Araştırmada, Türkiye, ABD, İngiltere, İtalya ve Yunanistan olmak üzere beş ülkeye ait ekonomik kriz öncü göstergeleri kullanılmıştır. Yıllık verilerin kullanıldığı analiz 2005-2011 dönemini kapsamakta olup kullanılan veriler, IMF ve Index Mundi internet sitelerinden elde edilmiştir.

Türkiye'nin 2008 global ekonomik krizinden etkilenme durumunun daha net görülebilmesi için, krizin ortaya çıktığı ülke olan ABD ve krizden nispeten daha çok etkilenen İtalya ile Yunanistan ülkeleri de analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan 7 ekonomik kriz öncü göstergeleri; toplam yatırımlar/GSMH, mal ve hizmet ihracatındaki artış, işsizlik oranı, cari fiyatlarla kişi başına GSMH, yıllık enflasyon oranı, cari açık/GSMH ve toplam dış borç (kamu+özel)/GSMH değerlerinden oluşmaktadır.

3. ÖNCÜ GÖSTERGELERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ANALİZ

Araştırmada kullanılan beş ülkeye ait 2008 ekonomik krizi öncü göstergelerinin karşılaştırmalı olarak 2005-2011 döneminde nasıl bir seyir izledikleri ve dolayısıyla kriz öncesinde bu oranların nasıl bir eğilim gösterdiklerinin analizi aşağıdaki gibidir;

Grafik -1: Toplam Yatırımların GSMH İçindeki Payı (%)

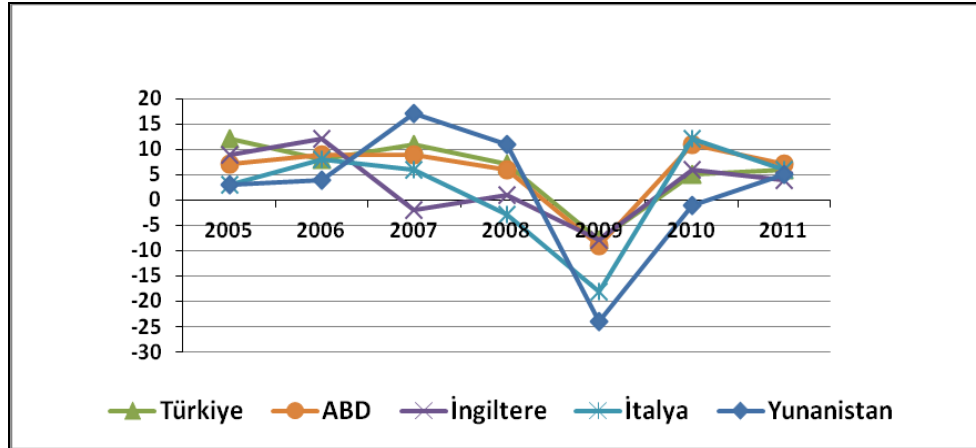

Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Yatırımlar, ekonominin üretim kapasitesini artırdığı için gelecek dönemlerdeki GSMH artışının önemli bir belirleyicisidir. Yukarıdaki Grafik -1'de görüldüğü gibi, kriz öncesinde Türkiye ve İtalya hariç diğer ülkelerde özellikle krizin ilk ortaya çıktığı ABD'de

yatırım harcamalarının GSMH içindeki payı azalış göstermiştir. Türkiye ve İtalya'da krizin etkisinin gecikmeli olarak 2009 yılında görüldüğü dikkate alınca, bu ülkelerde de kriz öncesinde bu gösterge azalış göstermektedir. Dolayısı ile yatırım harcamalarının GSMH içindeki payının 2008 ekonomik krizinin bir öncü göstergesi olduğu söylenebilir.

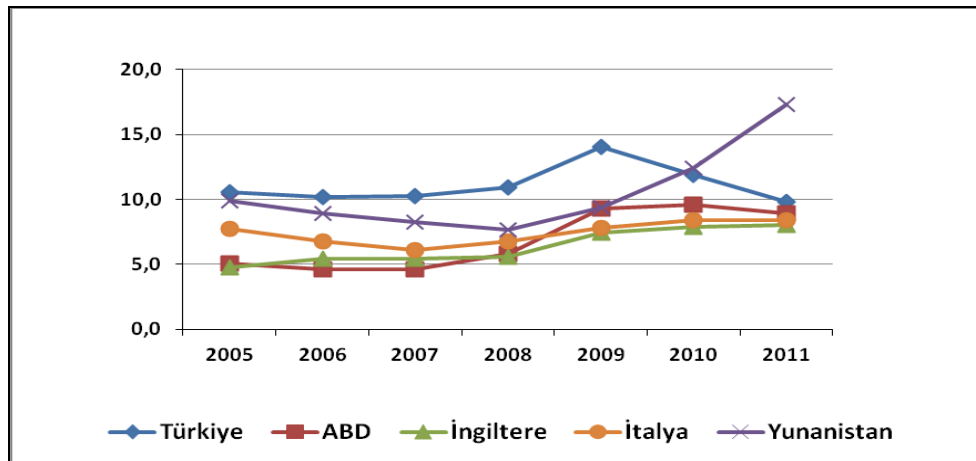
Grafik -2: Mal ve Hizmet İhracatındaki Artış (%)

Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Mal ve hizmet ihracatındaki artış, bir ülkenin gelişmekte ve büyümekte olduğunun bir göstergesidir. Yukarıdaki Grafik -2'de görüldüğü gibi, ekonomik kriz öncesinde İngiltere hariç bütün ülkelerde İhracat azalırken, kriz sonrasında ise bütün ülkelerde ciddi oranlarda azalmaktadır. İngiltere'ye de ekonomik krizin gecikmeli olarak yansıdığını düşünürsek, bu orandaki azalmanın 2008 ekonomik krizi için bir öncü göstergesi olabileceği söylenebilir.

Grafik -3: İşsizlik Oranı (%)

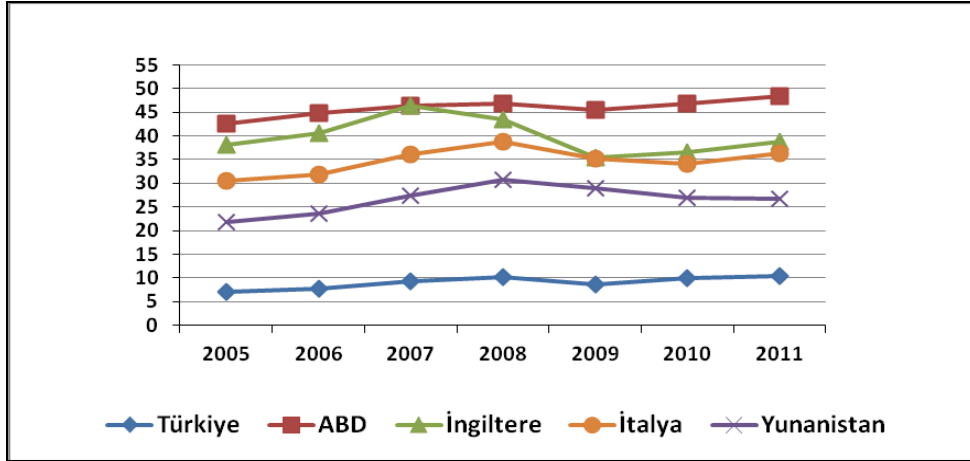

Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Ülkelerde yatırımların ve ihracatın azalması işsizliğin artmasını beraberinde getirmektedir. Yukarıdaki Grafik -3'te görüldüğü gibi İşsizlik oranları kriz öncesinde

Yunanistan hariç diğer ülkelerin tamamında artış göstermiştir. Özellikle krizin ilk ortaya çıktığı ABD’de işsizliğin artış göstermesi dikkate alındığında, bu oranın bir kriz uyarı göstergesi olabileceği ifade edilebilir.

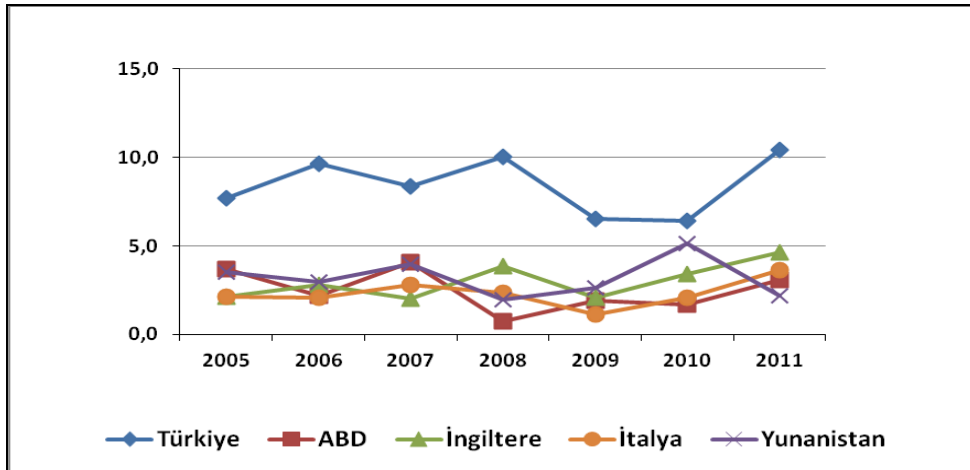
Grafik -4: Cari Fiyatlarla Kişi Başına GSMH (Bin \$)

Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Ülkelerin gelir ve büyüme düzeyini gösteren kişi başına GSMH, ekonomideki büyümenin bir sonucu olduğu için, bu göstergedeki bir düşüş ancak kriz sonrasında ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki Grafik -4’te görüldüğü gibi kişi başına GSMH tutarı yalnız kriz sonrası dönemde bütün ülkelerde düşüş gösterirken kriz öncesinde bir düşüş söz konusu değildir. Dolayısı ile bu oranın 2008 ekonomik krizi için bir uyarı göstergesi olarak kullanılamayacağı ifade edilebilir.

Grafik -5: Yıllık Enflasyon Oranı (%)

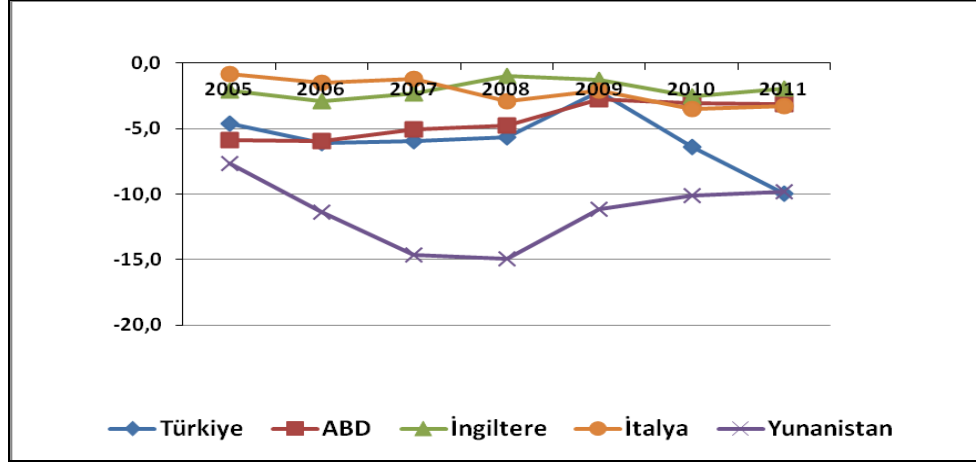
Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Enflasyon ülkelerdeki fiyatlar genel düzeyinin artışını ifade eden bir durumdur. Ekonomik kriz ortamında talep daralması olacağından enflasyon azalma eğilimine girer.

Yukarıdaki Grafik -5'te görüldüğü gibi enflasyon oranı açısından ülkeler arasında ortak bir durum söz konusu değildir. Ancak Yunanistanda ve özellikle krizin ortaya çıktığı ülke olan ABD'de enflasyon oranının kriz öncesinde ciddi oranda azalmış olması ve diğer üç ülkede de 2009 yılında ciddi oranda düşüş olması krizin bu ülkelere gecikmeli olarak yansıdığı göz önüne alınınca bu oranın bir kriz uyarı göstergesi olabileceği ifade edilebilir.

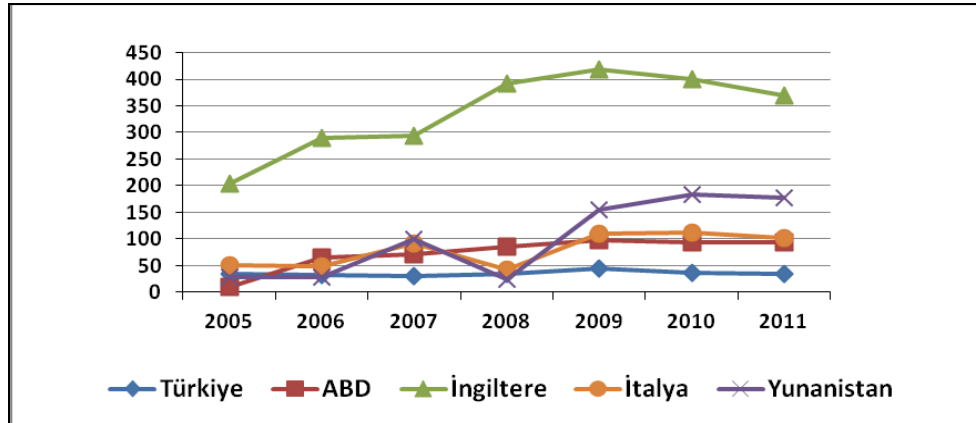
Grafik -6: Cari Açık/GSMH (%)

Kaynak: IMF; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>

Bir ülkedeki döviz girişlerinin döviz çıkışlarını karşılayamaması durumu olan cari açık dış borçların artmasına da sebep olur. Yukarıdaki Grafik -6'da görüldüğü gibi cari açığın GSMH içindeki payı kriz öncesinde İtalya ve Yunanistanda artış gösterirken, diğer ülkelerde ciddi bir değişiklik görülmemektedir. Özellikle krizin ilk ortaya çıktığı ülke olan ABD'de bu oranın değişiklik göstermemesi dikkate alındığında, 2008 ekonomik krizi için bu oranın bir öncü gösterge olamayacağı ifade edilebilir.

Grafik -7: Toplam Dış Borç (Kamu+Özel) / GSMH (%)

Kaynak: IMF ve Index Mundi

Yukarıdaki Grafik -7'de görüldüğü gibi toplam dış borcun GSMH içindeki payı kriz öncesinde ABD ve İngiltere'de artarken diğer ülkelerde azalmakta ve ya

değişmemektedir. Ancak kriz sonrasında bütün ülkelerde artış göstermektedir. Kriz öncesinde bu oranın ABD’de artış göstermiş olması, diğer ülkelere krizin gecikmeli olarak yansımış olması dikkate alınınca ilgili oranın 2008 ekonomik krizi için bir uyarı göstergesi olabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye, ABD, İngiltere, İtalya ve Yunanistan ülkelerine ait veriler kullanılarak 2008 yılı global ekonomik krizinin öncü göstergelerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmada trend analiz yöntemi kullanıldı ve 2005-2011 dönemini kapsayan analiz yapıldı. Analizde, literatürde yaygın olarak kullanılan toplam yatırımlar/GSMH, mal ve hizmet ihracatındaki artış, işsizlik oranı, cari fiyatlarla kişi başına GSMH, yıllık enflasyon oranı, cari açık/GSMH ve toplam dış borç (kamu+özel)/GSMH kriz öncü göstergeleri kullanıldı.

Analizin sonuçları, toplam yatırımlar/GSMH, mal ve hizmet ihracatındaki artış, işsizlik oranı, yıllık enflasyon oranı ve toplam dış borç (kamu+özel)/GSMH değerlerinin 2008 global ekonomik krizinin öncü göstergeleri olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

2008 ekonomik krizi dünyadaki talep daralmasından kaynaklanan bir kriz olduğu için, bu çalışmada elde edilen kriz öncü göstergeleri de talep daralmasından kaynaklanan kriz öncü göstergeleridir. Dolayısıyla, talep daralmasına dayalı olarak bir kriz beklentisi olduğu zaman bu göstergeler kullanılarak krizin tahmin edilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ Halil, ÖZ Bülent (2007), “Para Krizlerinin Sinyal Yaklaşımı İle Öngörülebilirliği: Türkiye Uygulaması”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, ss. 19-44
- BARIŞIK, Salih and TAY, Arzu (2010), “An Analysis of Financial Crisis by Early Warning Systems Approach: The Case of Transition Economies and Emerging Markets (1994-2006 Period Panel Logit Model)”, International Journal of Economic Perspectives Volume 4, Issue 2, 403-426.
- CHAUVET, Marcelle and DONG, Fang (2004), “Leading Indicators of Country Risk and Currency Crises: The Asian Experience”, Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review.
- ÇONKAR Kemalettin, ATA H. Ali (2003), “Finansal Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Kriz Rasyolarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi (1996-2003)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 5, Sayı 2ss 1-19
- DOĞAN Burhan (2009), ”Türkiye Ekonomisinde Kriz Öncü göstergeleri Ve ikiz açık” Journal of Azerbaijani Studies, ss. 500-521
- EDİSON, Halı J. (2003), “Do Indicators Of Financial Crises Work? An Evaluation Of An Early Warning System”, International Journal of Finance and Economics, 8: 11–53.
- ERKEKOĞLU, Hatice ve BİLGİLİ, Emine (2005), “Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi”, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 24, Ocak-Haziran, 15-36.

- GERNİ, Cevat, EMSEN, Selçuk ve DEĞER, M.Kemal (2005), “Erken Uyarı Sistemleri Yoluyla Türkiye’deki Ekonomik Krizlerin Analizi”, *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:2, ss. 39-61.
- KARABIÇAK, Mevlüt (2010), ”Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler Ve Krizin Türkiye Boyutu” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.15, S.3 s.251-270
- KARAÇOR Zeynep, ve ALPTEKİN Volkan (2006), ”Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim Ve Ekonomi, cilt 13, Sayı 2, ss 237-256
- KARAKAYALI, Hüseyin ve SAYIN, Ferhan (2010), “Öncü Göstergeler Yaklaşımıyla Türkiye’de 2008 Krizinin Değerlendirilmesi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* Cilt: 47 Sayı: 546
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2010), ” Effects of Global Financial Crisis on Turkey”, Interdisciplinary International Conference on the Social Market Economy and its Perception in Islam, organized jointly by the Konrad Adenauer Foundation (KAF, Ankara) and the Faculty of Divinity, Ankara University, in Ankara on September 23-24.
- KOMULAINEN, Tuomas and LUKKARILA, Johanna (2003), “What Drives Financial Crises in Emerging Markets?”, *BOFIT Discussion Papers*, No.5, 3-26.
- KONUĞMAN Aziz ve TÜRELİ, Rahmi Aşkın (2010), ”Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları Ve Geleceğe İlişkin Düşünceler”*Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 21, Sayı 75, ss 77-122
- OKTAR Suat ve DALYANCI, Levent (2010), ”Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler.”*Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 2, ss 1-22
- YILDIRIM, Süreyya (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 12 (18) ss. 47-55
- TURGUT Ahmet (2006), ”Türleri Nedenleri Ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, *TÜHİS İş Hukuku Ve İktisat Dergisi*, Cilt 20, Sayı 4-5, ss. 35-46.
- YÜCEL Fatih ve KALYONCU Hüseyin (2010), “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği”.*Maliye Dergisi*, Sayı 159, Temmuz-Aralık ss.53-69
- ZÜBEYİR, Turan (2011), ”Dünyadaki Ve Türkiyedeki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi” *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt: 4, Sayı: 1 ss.56-80